

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра екології агросфери та екологічного контролю

"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Декан факультету захисту рослин,
біотехнологій та екології
(Коломієць Ю.В.)
"04" 06 20__ р.

"СХВАЛЕНО"
на засіданні кафедри екології
агросфери та екологічного контролю
Протокол №5 від "03" 05 2023 р.
Завідувач кафедри
(Наумовська О.І.)

"РОЗГЛЯНУТО"
Гарант ОП 101 Екологія
Гарант ОП
(Боголюбов В.М.)

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

спеціальність   екологія
освітня програма   101 Екологія
Факультет (НН)   захисту рослин, біотехнологій та екології
Розробники: Паламарчук С.П., к.с.-г.н., доцент
(посада, науковий ступінь, вчене звання)

Київ – 2023 р.

1. Опис навчальної дисциплін

ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь		
Освітній ступінь	Бакалавр	
Спеціальність	101 «Екологія»	
Освітньо програма	Екологія	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	вибіркова	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота)	не передбачено	
Форма контролю	екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної, заочної форми навчання		
	денна, вечірня форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	4	5
Семестр	7	9
Лекційні заняття	30	6
Практичні, семінарські заняття	15	8
Лабораторні заняття	-	-
Самостійна робота	75	106
Індивідуальні завдання	-	-
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	3,0	

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення дисципліни «Збалансований розвиток сільських територій»: формування у майбутніх фахівців теоретичних знань, умінь та практичних навичок щодо особливостей розвитку сільськогосподарських територій; формування здатності масштабно та конкретно екологічно, економічно мислити; опанування сучасних інформаційних і управлінських інновацій; обґрунтування альтернативних варіантів ресурсного забезпечення функціонування аграрного виробництва та прийняття господарських рішень щодо ефективного господарювання.

Основні завдання. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти після засвоєння навчальної дисципліни мають продемонструвати такі результати навчання:

- вивчити сутність регіональної політики;
- ознайомитись із регіональною соціальною політикою України;
- ознайомитись із регіональною демографічною політикою України;
- знати теоретичне обґрунтування регіональної політики сталого розвитку проблемних регіонів;
- вивчити екологічну складову сталого розвитку територій;

- здійснити пошук інноваційних підходів до вирішення проблем розвитку сільських територій.

Після засвоєння матеріалу навчальної дисципліни студент повинен:

знати: методику організації сільських громад та громадських організацій; структуру і повноважень органів місцевого самоврядування в Україні та її адміністративно-територіального устрою.

вміти: планування сталого розвитку сільських територій; навиків щодо розробки програми сільських населених пунктів та визначення джерел їх фінансування; вивчення розвитку приватного бізнесу, як напряму розвитку сільських територій; вивчення світового досвіду в цій сфері.

Набуття компетентностей (відповідно до затвердженої Освітньо-професійної програми за спеціальністю 101 «Екологія»):

Інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати практичні проблеми у сфері екології, охорони довкілля і збалансованого природокористування, що передбачає застосування основних теорій та методів наук про довкілля, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК3. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК6. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

Фахові (спеціальні) компетентності (ФК):

ФК2. Здатність до критичного осмислення основних теорій, методів та принципів природничих наук.

ФК10. Здатність до використання сучасних інформаційних ресурсів для екологічних досліджень.

ФК11. Здатність інформувати громадськість про стан екологічної безпеки та збалансованого природокористування.

Програмні результати навчання

ПРН7. Розв'язувати проблеми у сфері захисту навколишнього середовища із застосуванням загальноприйнятих та/або стандартних підходів та міжнародного і вітчизняного досвіду.

ПРН12. Брати участь у розробці та реалізації проектів, направлених на оптимальне управління та поведження з виробничими та муніципальними відходами.

**3. Програма та структура навчальної дисципліни.
Структура навчальної дисципліни
для повного терміну денної (заочної) форми навчання**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма							Заочна форма					
	Ти ж- ні	У сь ог о	у тому числі					у сь о го	у тому числі				
			л	п	л а б	і н д	с.р.		л	п	л а б	ін д	с.р.
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. Сталий розвиток сільських територій													
Лекція 1. Екологічна політика розвитку сільських територій	1	10	2	2	-	-	6	8	-	-	-	-	8
Лекція 2. Основи регіональної політики у сільській місцевості	2	8	2	-	-	-	6	9	2	-	-	-	7
Лекція 3. Пріоритети розвитку агропромислового виробництва	3	11	2	2	-	-	7	7	-	-	-	-	7
Лекція 4. Сутність сталого розвитку сільськогосподарського землекористування	4	9	2	-	-	-	7	9	-	2	-	-	7
Лекція 5. Держава в системі управління сільськими територія-ми	5	11	2	2	-	-	7	7	-	-	-	-	7
Лекція 6. Розвиток місцевого самоврядування на сільських територіях	6	9	2	-	-	-	7	9	2	-	-	-	7
Разом за змістовим модулем 1		58	12	6	-	-	40	56	4	2	-	-	50
Змістовий модуль 2. Державне регулювання соціально-економічного-екологічного розвитку сільських територій													
Лекція 7. Фінансування соціально-економічного розвитку територіальних громад	7	9	2	2	-	-	4	7	-	-	-	-	7
Лекція 8. Розвиток сільського підприємництва як одного із джерел доходів сільського населення	8	8	2	2	-	-	4	9	2	-	-	-	7
Лекція 9. Сільський зелений туризм та агротуризм	9	6	2	-	-	-	4	8	-	2	-	-	6
Лекція 10. Диверсифікація у сільському господарстві	10	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Лекція 11. Моделі розвитку сільських територій	11	8	2	2	-	-	4	8	-	2	-	-	6
Лекція 12. Визначення основних пріоритетів розвитку сільських територій	12	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Лекція 13. Алгоритм проведення діагностики сільських територій	13	8	2	2	-	-	4	8	-	2	-	-	6

Лекція 14. Визначення рівня інтенсивності використання сільськогосподарського виробництва та його інтенсифікації	14	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Лекція 15. Світовий досвід розвитку сільських територій	15	6	2	1	-	-	3	6	-	-	-	-	6
Разом за змістовим модулем 2		62	18	9	-	-	35	64	2	6	-	-	56
Усього годин	120		30	15	0	0	75	120	6	8	-	-	106

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	не передбачені	

5. Теми практичних занять

Практична робота	Годин
Тема 1. Екологічні пріоритети розвитку сільських територій	2
Тема 2. Особливості розвитку аграрної політики в Україні	2
Тема 3. Управління розвитком сільських територій, основні напрями та перспективи	2
Тема 4. Здійснення фінансового управління розвитком сільських територій	2
Тема 5. Фінансово-кредитні механізми підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва	2
Тема 6. Основний алгоритм та критерії побудови моделей розвитку сільських територій	2
Тема 7. Сутність еколого-еко-номічної діагностики сільських територій	2
Тема 8. Зарубіжні концепції розвитку сільських територій	1
Всього годин	15

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	не передбачені	

7. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні вектори розвитку агропромислового виробництва	6
2	Принципи соціально-економічного розвитку сільських територій	6
3	Сучасна поселенська мережа України. Регіональні орієнтири розвитку сільських територій	6
4	Основні перспективи самозайнятості сільського населення	6
5	Екологічна складова рівня розвитку сільських територій	7

6	Продуктивна спрямованість сільських територій як базовий елемент концепції соціально-економічного розвитку	7
7	Аналіз земельної реформи та її вплив на соціально-економічний розвиток сільських територій	6
8	Державні програми розвитку сільського господарства та сільських територій	6
9	Індивідуальна підприємницька діяльність на селі	7
10	Сільський зелений туризм, його переваги та перспективи розвитку	6
11	Стратегічний план розвитку місцевої громади: поняття, порядок формування	6
12	Сучасний стан виробничої інфраструктури, тенденції та проблеми розвитку на сільських територіях	6
	Усього годин	75

8. Зразки контрольних запитань та тестів, для визначення рівня засвоєння знань студентами

1. Що є спроможною територіальною громадою?

- а) громади, що наділяються повноваженнями та ресурсами, як і у міст обласного значення;
- б) громади, в яких кошти передбачаються для реалізації серйозних проєктів розвитку;
- в) громади, в яких місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадастрові ресурси є достатніми для вирішення місцевих проблем органами місцевого самоврядування в інтересах жителів громади;
- г) громада, у якій відстань до її найдалшого населеного пункту має бути такою, що не перевищує 30 км.

2. Фінансовою основою розвитку сільських територій є:

- а) матеріально-технічне забезпечення виробництва;
- б) бюджетні асигнування, інвестиції, оподаткування, кредитування, страхування;
- в) банківська інфраструктура;
- г) фінансові установи.

3. Через що виникла складна ситуація у використанні земельних та інших природних ресурсів на території об'єднаних територіальних громад?

- а) через майже повну відсутність у територіальних громад інформації про права на землю та інші природні ресурси, їх потенціал, стан використання та охорони;
- б) через відсутність умов для розвитку бізнесу;
- в) через незадовільне законодавче та інформаційне забезпечення і захист прав власності сільських жителів на землю та інші природні ресурси;
- г) через ігнорування проблеми введення в економічний оборот землі як капіталу, ресурсно-комплексного підходу до розвитку сільських територій в процесі трансформації земельних відносин.

4. Зменшення зайнятості населення країни у сільському господарстві з одночасним зростанням частки населення, що проживає у сільських поселеннях, свідчить про:

- а) розвиток форм господарювання на селі сільськогосподарської спрямованості;
- б) виконання сільським населенням житлової функції поряд з господарською;
- в) аграрно-індустріальний тип економіки;
- г) виконання сільським населенням господарської функції.

5. Бюджетна підтримка сталого (зрівноваженого) розвитку сільських територій – це:

- а) система політичних і правових заходів, фінансування організаційних і економічних факторів, виробничих і рекреаційних ресурсів та повноважень громад;
- б) комплексі заходи щодо формування доходів та розподілення бюджетних надходжень; в) врегулювання земельних і майнових відносин;

г) пакет соціальних послуг, спрямованих на створення стабільних і сприятливих умов проживання на селі.

6. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є:

- а) адміністративно-територіальні одиниці;
- б) рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад;
- в) рухоме і нерухоме майно підприємств, які знаходяться на території громади;
- г) бюджети підприємств, які знаходяться на території громади.

7. До переліку об'єктів права комунальної власності сільської територіальної громади не можуть бути віднесені:

- а) землі загального користування населених пунктів, а також землі, надані для розміщення будинків органів державної влади і місцевого самоврядування;
- б) землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;
- в) річки, водойми та їх береги; природні ландшафти та заповідники; кладовища; пам'ятки історії та архітектура; інші об'єкти, визначені статутом територіальної громади;
- г) землі приватного користування.

8. Фінансові ресурси територіальної громади не включають:

- а) кошти місцевого бюджету та позабюджетні кошти місцевого самоврядування;
- б) доходи населення;
- в) кошти комунальних підприємств;
- г) кошти, що мобілізуються на фінансовому ринку.

9. Фінансова підтримка місцевого самоврядування з боку держави здійснюється через:

- а) міжбюджетні трансферти;
- б) податкові надходження;
- в) забезпечення зростання мінімальної заробітної плати громадян;
- г) фінансування створення додаткових робочих місць.

10. Дотації – це кошти, які передаються до місцевого бюджету з державного бюджету з метою:

- а) формування мінімального розміру місцевого бюджету, коли коштів, що надходять з власних джерел та закріплених доходів недостатньо;
- б) реалізації спільних соціально-економічних та культурних програм;
- в) фінансування конкретних програм з метою соціально-економічного вирівнювання відповідних територій;
- г) забезпечення соціальних стандартів сільського населення.

11. Сукупність структурних елементів сільського населення, що покликана забезпечувати поселення сіл належними умовами праці й відпочинку, створювати сприятливе, комфортне життєве середовище, носить назву:

- а) виробнича інфраструктура села;
- б) поліпшення умов життєдіяльності сільських товаровиробників;
- в) соціальна інфраструктура села;
- г) диверсифікація сільської економіки.

12. Вкажіть основні функції сільських територій:

- а) економічна – спрямована на забезпечення формування та розвитку всіх векторів економіки сільських територій;
- б) демографічна – спрямована на відтворення сільського населення;
- в) оздоровча – спрямована на забезпечення нормальної життєдіяльності людини в навколишньому середовищі;
- г) соціальна – спрямована на забезпечення соціального розвитку сільських територій.

13. Території, що розташовані за межами міст і є переважно зонами сільськогосподарського виробництва і сільської забудови, – це:

- а) сільська територія;

- б) сільська місцевість;
- в) територія сільського розвитку;
- г) поселенська мережа.

14. Вкажіть критерії, що застосовуються для розвитку сільських територій:

- а) географічні (розміщення, величина сільських територій та чисельність сільського населення);
- б) містобудівні та інженерного облаштування цих територій (характер будівництва об'єктів виробничої діяльності, житла і обслуговування);
- в) соціологічні (норми спілкування і поведінки);
- г) виробничо-функціональні (специфіка видів діяльності, що переважають).

15. Сільське господарство має такі основні особливості:

- а) економічний процес відтворення поєднується з природним процесом функціонування живих організмів, що розвиваються на основі біологічних законів;
- б) циклічний процес природного росту та розвитку тварин і рослин зумовив сезонність галузей сільського господарства;
- в) рівна доступність державної підтримки для всіх сільськогосподарських виробників;
- г) на відміну від промисловості, технологічний процес у сільському господарстві тісно пов'язаний з природою, де земля є головним засобом виробництва.

16. Які організаційні фактори впливають на розвиток сільських територій?

- а) підвищення ділової кваліфікації сільського населення;
- б) ефективне використання трудового потенціалу;
- в) рівень забезпеченості сільських територій економічно активним населенням;
- г) забезпечення населення житлом.

17. Як аграрні навчальні заклади можуть сприяти просвітницькій роботі серед сільського населення?

- а) через забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними кадрами;
- б) через створення навчально-консультативних центрів, дорадчих служб, запровадження циклів тематичних навчально-практичних семінарів щодо реалізації концепції сталого розвитку сільських територій;
- в) надання консультаційної підтримки сільським громадам у реалізації основних напрямів сільського розвитку та підвищення інвестиційної привабливості регіону;
- г) через забезпечення модернізацією освітніх програм шляхом орієнтації на інновації в аграрному секторі та з огляду регіональної привабливості.

18. Назвіть основні причини поширення нестандартної зайнятості на селі:

- а) оптимізація податкових відрахувань та виконання соціальних зобов'язань;
- б) інтенсифікація праці;
- в) недостатня якість державної соціальної політики;
- г) прагнення роботодавців до зменшення витрат, пов'язаних з необхідністю дотримання трудового законодавства.

19. Які перспективи покращення ситуації щодо розвитку трудового потенціалу села?

- а) надання переваги екстенсивному землеробству;
- б) державна підтримка особистих селянських господарств;
- в) розвиток соціальної інфраструктури;
- г) диверсифікація виробництва на селі

20. Які пріоритети сільськогосподарського землекористування мають бути забезпечені в умовах конкурентного середовища?

- а) створення правдивого картографічного забезпечення для організації раціонального використання землі, що дозволить об'єктивно та реально позначати ділянки на карті;
- б) визначення реальної грошової оцінки земель для використання її з метою іпотечного кредитування, плати за землю та орендної плати, відображення на балансі у фінансових звітах;

- в) використання біокліматичного потенціалу регіону, його географічного положення, якісних параметрів природних ресурсів;
 г) використання землі на основі проєктів землеустрою.

9. Методи навчання

1. Методи навчання – наочні (метод ілюстрації, показу моделей та спостереження), практичні (практичні та науково-дослідні роботи), інтерактивні (кейс-метод, робота з розробкою сценаріїв, робота в малих групах).
2. За ступенем активізації творчої активності – ділові ігри, метод круглого столу та «лабіринту дій».
3. За рівнем самостійно-пізнавальної діяльності – проблемно-інформаційні, проблемно-пошукові та дослідницькі методи.

10. Форми контролю

Види і форми контролю регулюються Положенням про екзамен та заліки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/polozh_ekzameni_zaliki_2020_dlya_saytu.pdf

1. Усний і письмовий поточний контроль знань.
2. Формою самостійної роботи здобувача є вивчення спеціальної літератури та виконання індивідуальних завдань у вигляді розв’язання додаткових задач.
3. Екзамен Видами контролю знань здобувачів вищої освіти є поточний контроль, проміжна та підсумкова атестації. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувачів вищої освіти до виконання конкретної роботи.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамен та заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 03.03.2021 р. протокол № 7)

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни РДИС (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи RHP (до 70 балів): $R_{ДИС} = R_{HP} + R_{AT}$.

12. Навчально-методичне забезпечення

1. Електронний навчальний курс з дисципліни «Збалансований розвиток сільських територій» <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=4715>
2. Паламарчук С.П. Курс лекцій з дисципліни «Збалансований розвиток сільських територій» для студентів очної, заочної форми навчання за спеціальністю 101 «Екологія». Київ: вид-во НУБіП України, 2021. – 63 с.
3. Паламарчук С.П. Методичні рекомендації для практичних робіт з дисципліни «Збалансований розвиток сільських територій» для студентів очної, заочної форми навчання за спеціальністю 101 «Екологія». Київ: вид-во НУБіП України, 2023. – 28 с.

13. Рекомендовані джерела інформації

1. Лазарєва О.В. Соціально-економічний розвиток сільських територій : навч. посіб. / О. В. Лазарєва. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 128 с.
2. Зінчук Т., Раманаускас Ю. Сталий розвиток сільських територій. Монографія: Центр навчальної літератури. 2019. – 421 с.
3. Плотнікова М.Ф. Розвиток сільських територій: багатофункціональний підхід. Монографія. Ліра-К. - 2019. – 268 с.
4. Вольська О.М. Соціально-економічний розвиток сільських територій України: навч. посібник. Вольська О.М., Кирилов Ю.Є., Потравка Л.О. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 184 с.
5. Корінець Р. Сільський розвиток. Посібник для фахівців з аграрного та сільського розвитку територіальних громад. ФОП Лопатіна О.О. - К. – 2023. – 158 с.
6. Децентралізація / Державний сайт України. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada>
7. Юхименко П., Даниленко А., Сокольська Т. Інституціоналізація публічного управління та адміністрування в контексті інноваційного розвитку сільських територій: теорія і практика: [монографія] Центр навчальної літератури, 2018. 320 с.